

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 4.septembrī Nr. 1-6/22

Uz 05.08.2020. Nr. 1-04/401-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei D.Rezevskai**
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokļa sniegšanu lietā Nr.2020-30-01

Esmu saņēmis Jūsu 2020.gada 3.augusta lēmumu (nosūtīts ar pavadvēstuli, kas reģistrēta 05.08.2020. ar Nr.436), ar kuru Latvijas Republikas tiesībsargs ir atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2020-30-01 “Par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92.panta trešajam teikumam”. Lēmumā esmu uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par lietā apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1.pantam un 92.panta trešajam teikumam, kā arī par citiem apsvērumiem, kuriem varētu būt nozīme lietā Nr.2020-30-01. Lēmumam pievienota anonimizēta pieteicēja pieteikuma kopija un Latvijas Republikas Saeimas (turpmāk arī – atbildētājs) atbildes raksta kopija.

Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma (turpmāk – Kaitējuma atlīdzinājuma likums) pārejas noteikumu 2.punktā noteikts: “Privātpersona, kurai saskaņā ar šo likumu ir tiesības uz tāda kaitējuma atlīdzinājumu, kurš tai nodarīts ar iestādes, prokuratūras vai tiesas prettiesisku vai nepamatotu rīcību līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai un par kura atlīdzināšanu nav ierosināta tiesvedība vispārējās jurisdikcijas tiesā, iesniegumu par kaitējuma atlīdzināšanu iesniedz sešu mēnešu laikā no kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskā pamata rašanās brīža.”

[1] Latvijas Republikas Satversmes tiesā (turpmāk – Satversmes tiesa) 2020.gada 30.martā saņemts Pieteicēja pieteikums jeb konstitucionālā sūdzība, kurā pieteicējs lūdz atzīt Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 2.punktu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1.pantam un 92.panta trešajam teikumam.

[2] Iepazīstoties ar pieteikumu secināms, ka ar 2018.gada 18.janvārī spēkā stājušos apelācijas instances tiesas spriedumu pieteicējs atzīts par nevainīgu viņam celtajās apsūdzībās noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un attaisnots. Līdz ar to 2018.gada

18.janvārī pieteicējam radās tiesības prasīt viņam nodarīto zaudējumu un nemantiskā kaitējuma atlīdzību saskaņā ar likumu “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” (turpmāk – Zaudējumu atlīdzināšanas likums). Attiecībā uz zaudējumu atlīdzināšanu Zaudējumu atlīdzināšanas likums noteica, ka prasījumu par mantisko zaudējumu atlīdzināšanu personai ir tiesības izteikt sešu mēnešu laikā pēc tiesiskā pamata rašanās brīža un kompetentās institūcijas lēmumu saistībā ar šādu prasījumu persona var pārsūdzēt administratīvā procesa kārtībā (Zaudējumu atlīdzināšanas likuma 7.panta pirmā daļa un 8.panta pirmā daļa). Savukārt attiecībā uz nemantiskā kaitējuma, tostarp morālā kaitējuma, atlīdzināšanu Zaudējumu atlīdzināšanas likuma 5.panta trešā daļa paredzēja vien to, ka personai ir tiesības celt šādu prasību civilprocesuālā kārtībā. Tādējādi atbilstoši tobrīd spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam pieteicējam bija garantētas tiesības vērsties tiesā ar prasību par morālā kaitējuma atlīdzināšanu un šī tiesība izbeigtos līdz ar Civillikuma 1895.pantā paredzētā noilguma – 10 gadi – iestāšanos.

[3] Tomēr 2018.gada 1.martā stājās spēkā Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums (turpmāk – Kaitējuma atlīdzināšanas likums) un tā pārejas noteikumu 2.punkts. Tādējādi pieteicēja gadījumā ar jauno tiesisko regulējumu (apstrīdēto normu) tika saīsināts termiņš iesnieguma par nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu iesniegšanai. Atbilstoši Kaitējuma atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 2.punktam pieteicējam šādas tiesības bija no 2018.gada 18.janvāra līdz 2018.gada 18.jūlijam. Iesniegums par zaudējumu un nemantiskā kaitējuma atlīdzību Tieslietu ministrijā tika saņemts 2018.gada 17.augustā, nokavējot tā iesniegšanas termiņu. Pieteicējs uzskata, ka konkrētajā situācijā viņam bija tiesības iesniegt iesniegumu sešu mēnešu laikā no Kaitējuma atlīdzināšanas likuma spēkā stāšanās dienas. Tādējādi pret pieteicēju esot pārkāpts tiesiskās paļāvības princips savukārt Kaitējuma atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 2.punkts neatbilstot Satversmes 1. pantam un 92. panta trešajam teikumam.

[4] Pieteicējs savā pieteikumā norādījis, ka viņam bija izveidojusies tiesiskā paļāvība, par tiesībām prasīt izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarītā nemantiskā (morālā) kaitējuma atlīdzināšanu 10 gadu laikā no tiesiskā pamata rašanās brīža. Tādējādi sniegšu viedokli par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1.pantam un 92.panta trešajam teikumam nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas kontekstā.

[5] Satversmes 1.pantā ir noteikts, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. No Satversmes 1.panta izriet tas, ka Latvijā ir tiesiska demokrātiska iekārta, kas atzīst demokrātiskas un tiesiskas valsts principus.¹ No Satversmes 1.panta izrietošo principu uzdevums ir nodrošināt, lai citas tiesību normas, arī Satversmē ietvertās, tiek piemērotas pareizi un lai to piemērošana, kā arī piemērošanas rezultāts pilnībā atbilst tiesiskas valsts prasībām.² Tiesiskuma princips noteic, ka likums un tiesības ir saistošas ikvienai valsts varas institūcijai, arī likumdevējam pašam.³ Valstij ir jāsasniedz taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības un privātpersonas interesēm.⁴ Par taisnīgu nevar tikt uzskatīts tāds likums,

¹ Satversmes tiesas 2009. gada 19. maija sprieduma lietā Nr. 2008-40-01 11. punkts.

² Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 24. punkts.

³ Satversmes tiesas 2012. gada 3. februāra sprieduma lietā Nr. 2011-11-01 16. punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2009. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr.2009-01-01 10.1. punkts.

kas nesamērīgi ierobežo personas pamattiesības.⁵ Personas pamattiesību aizsardzība ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts nozīmīgākajiem pienākumiem. Valstij jānodrošina efektīva aizsardzība ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas.⁶

[6] Ikvienu tiesiska valsts atzīst tiesiskās paļāvības principu. Šis princips nosaka, ka valsts iestādēm ir jābūt konsekventām savā darbībā attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem, jāievēro tiesiskā paļāvība.⁷ Atbilstoši tiesiskās paļāvības principam valsts iestādēm savā darbībā jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem un jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrētu tiesību normu.⁸

[7] Tomēr jāņem vērā, ka Satversmes 1.panta tvērumā ietilpstošais no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās paļāvības princips aizsargā vienīgi tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga paļāvība, kas ir minētā vispārējā tiesību kodola princips.⁹ Tiesiskās paļāvības princips neizslēdz valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu. Grozot tiesisko regulējumu, valstij ir jāņem vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies paļāvība. Tiesiskās paļāvības princips prasa, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas paļāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts.¹⁰ Demokrātiskā valstī tiesiskās paļāvības princips prasa, lai, izdarot šādus grozījumus, likumdevējs paredzētu "saudzējošu" pāreju uz jauno regulējumu. Šādos gadījumos jānosaka saprātīgi termiņi vai jāparedz zaudējumu kompensēšana.¹¹ Tādējādi, īstenojot no Satversmes 1.panta izrietošo tiesiskās paļāvības principu, likumdevējam, nosakot jaunu tiesisko regulējumu, ir pienākums noteikt pārejas posmu, kas garantē indivīdam iespēju līdz galam realizēt reiz iegūtās tiesības.¹²

[8] Satversmes 92.panta trešais teikums garantē ikvienu tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā. Gadījumos, kad likumdevējs normatīvajā aktā izdara grozījumus, mainot iepriekšējo procesuālo kārtību, aktuāls var būt jautājums par tiesību uz taisnīgu tiesu piemērošanu kontekstā ar tiesiskās paļāvības principu.¹³ Šajā ziņā norādāms, ka spēkā esošas tiesību normas parasti nedod personām tiesības paļauties, ka attiecīgais regulējums netiks grozīts. Satversmes 92.pants neliedz likumdevējam izdarīt pastāvošajā tiesiskajā regulējumā tādus grozījumus, kuri atbilst Satversmei.¹⁴

[9] Līdz ar to, ja likumdevējs sākotnēji ir noteicis vienu tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošu procesuālo kārtību, bet pēc tam šo kārtību maina, izveidojot citādu, bet

⁵ Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 20.1. punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2012.gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 9. punkts.

⁷ Hartley T.C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community.* Oxford, Clarendon Press, 1994.; Satversmes tiesas 1998.gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļa.

⁸ Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01 secinājumu daļas 3.2. punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2016. gada 21. oktobra lēmuma lietā Nr. 2016-03-01 13. punkts.

¹⁰ Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 15. punkts.

¹¹ Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 2. punkts.

¹² Satversmes tiesas 2004. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-03-01 secinājumu daļas 9.2. punkts.

¹³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Latvijas Vēstnesis, 2011., 143. lpp., 95. punkts.

¹⁴ Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 24. punkts.

joprojām tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošu kārtību, tad personām nav pamata atsaukties uz to, ka viņas paļāvušās uz iepriekšējās kārtības nemainīgumu. Proti, ciktāl netiek pārkāptas tiesības uz taisnīgu tiesu, valsts ir tiesīga noteikt lietu izskatīšanas procesuālo kārtību tādu, kāda ir lietderīgākā no resursu un procesuālās ekonomijas viedokļa.¹⁵ Procesuālās tiesības pamatā nav vērstas uz personu subjektīvo tiesību radīšanu – to mērķis ir nodrošināt procesuālo kārtību, kādā persona savas subjektīvās tiesības var īstenot un aizsargāt, nevis radīt jaunas, patstāvīgas subjektīvās tiesības.¹⁶ Paļāvība uz procesuālās kārtības nemainīgumu varētu būt aizsargājama tikai attiecībā uz tām personām, kuras konkrētos procesos jau ir “ieguvušas” attiecīgās procesuālās tiesības (iegūto tiesību teorija).¹⁷ Šādas paļāvības aizsardzība likumdevējam būtu jānodrošina ar pārejas noteikumiem.¹⁸

[10] Kaitējuma atlīdzināšanas likums pēc būtības neparedz privātpersonām jaunas materiālās tiesības, bet gan ir vērsts uz procesuālās kārtības noteikšanu, kādā realizējamas privātpersonu tiesības saņemt atbilstošu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā. Uzskatu, ka šajā lietā nav strīda par to, ka pieteicējam ar apstrīdēto normu būtu bijušas liegtas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu pēc būtības, kā to garantē Satversmes 92.panta trešais teikums. To apliecina fakts, ka Tieslietu ministrija atteicās izskatīt pieteicēja iesniegumu daļā par administratīvā procesa uzsākšanu no jauna par zaudējumu atlīdzību, kā arī atteica izdot labvēlīgu administratīvo aktu par nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu norādot, ka pieteicējs iesniegumu nav iesniedzis apstrīdētajā normā norādītajā termiņā, nevis tādēļ, ka pieteicējam nebūtu tādu subjektīvo tiesību. Pieteicēja ieskatā, pieņemot apstrīdēto normu, tika pārkāpts tiesiskās paļāvības princips, kas novedis pie tā, ka likumdevējs pieņēmis Satversmes 1.pantam neatbilstošu procesuālo regulējumu, kas novedis pie pieteicēja pamattiesību pārkāpuma. Manā ieskatā, šajā lietā pamatā ir vērtējama apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1.panta un no tā izrietošo tiesību principu prasībām.

[11] Kaitējuma atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 2.punktā likumdevējs paredzēja mehānismu, kādā veidā nodrošināms līdzsvars un pāreja no iepriekšējā tiesiskā regulējuma uz jauno. Apstrīdētā norma paredz, ka privātpersona [...] iesniegumu par kaitējuma atlīdzināšanu iesniedz sešu mēnešu laikā no kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskā pamata rašanās brīža. Šā likuma izpratnē iesniegums par kaitējuma atlīdzināšanu sevī ietver kā mantiskos zaudējumus, tā nemantisko kaitējumu. Līdz ar to secināms, ka likumdevējs ir noteicis pārejas posmu no iepriekšējā procesuālo tiesību regulējuma uz jauno, iekļaujot jaunajā tiesiskajā regulējumā normu ar neīsto atpakaļ vērsto spēku – attiecinot to uz tiesiskajām attiecībām, kuras radušās pirms normas spēkā stāšanās, un vēl turpinās.

[12] No tiesiskās drošības principa viedokļa ir jābūt garantētai paredzamai videi un jānoteic, ka cilvēkiem jābūt spējīgiem droši plānot savu dzīvi, apzinoties savas rīcības

¹⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Latvijas Vēstnesis, 2011., 143. lpp., 95. punkts

¹⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Latvijas Vēstnesis, 2011., 143. lpp., 95. punkts

¹⁷ Eiropas Cilvēkietību tiesas 1997. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 26737/95 *Brualla Gómez de la Torre v. Spain*. Para. 35., 36.

¹⁸ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Latvijas Vēstnesis, 2011., 144. lpp., 97. punkts.

juridiskās sekas.¹⁹ Tas paredz, ka 1) nevienai valsts rīcībai nedrīkst būt atpakaļ vērsts spēks; 2) likumdevējam jānodrošina valsts iedzīvotājiem pieņemams laika periods, lai sagatavotos attiecīgā juridiskā instrumenta piemērošanai no tā publicēšanas datuma.²⁰ Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 9.panta ceturrtā daļa pieļauj iespēju pieņemt tiesību normas ar atpakaļ vērstu spēku tikai likumā īpaši paredzētos gadījumos. Tādējādi šāda prakse ir vairāk vērtējama kā izņēmums. Tomēr prasība par personām pieņemama laika perioda nodrošināšanu, lai sagatavotos pārmaiņām attiecīgajos juridiskajos instrumentos manā ieskatā ir obligāta. Šādas iespējas trūkums neapšaubāmi var novērst pie personu likumisko tiesību un interešu aizskārums, nepamatoti ierobežojot personu pamattiesības.

[13] Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētajā normā ietvertā pārejas posma atbilstību Satversmes 1.pantam, pirmkārt noskaidrojams, vai tas garantē ikvienai personai (kurai uz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdi bija tiesības prasīt nemantiskā kaitējuma atlīdzību) pieņemamu laika periodu līdz galam realizēt reiz iegūtās tiesības. Latvijas Republikas Augstākā tiesa 2018.gada 27.septembra lēmumā lietā Nr. SKA-1499/2018 jau ir konstatējusi, ka apstrīdētā norma negarantē iespēju izmantot pieņemamu laika periodu, lai sagatavotos jaunā juridiskā instrumenta piemērošanai, tām personām, kurām kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās ne vēlāk kā sešus mēnešus pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienas (proti, līdz 2017.gada 31.augustam). Augstākā tiesa secināja, ka konkrētā regulējuma (apstrīdētās normas) attiecināšana uz minētajiem morālā kaitējuma atlīdzinājuma prasīšanas gadījumiem būtu acīmredzami pretēja tiesiskās paļāvības principam un samērīguma principam.

[14] Tādējādi ir noskaidrojams, vai apstrīdētā norma garantē pieņemamu laika periodu līdz galam realizēt reiz iegūtās tiesības tām privātpersonām, kurām kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās laika periodā no 2017.gada 1.septembra līdz 2018.gada 28.februārim. Pie šo personu loka pieskaitāms arī pieteicējs. Aplūkojot šo personu loku, secināms, ka atkarībā no kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskā pamata rašanās, saskaņā ar jauno tiesisko regulējumu, kas stājās spēkā 2018.gada 1.martā, tām tika garantēts laika periods, lai sagatavotos attiecīgā juridiskā instrumenta piemērošanai no tā publicēšanas datuma. Šis laika periods varēja svārstīties no vienas dienas (ja kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās 2017.gada 1.septembrī) līdz gandrīz pilniem sešiem mēnešiem (ja kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās 2018.gada 28.februārī).

[15] Lai arī redzams, ka pieteicējam atvēlētais laika posms kaitējuma atlīdzības iesnieguma iesniegšanai nerasniedza pilnus sešus mēnešus, manā ieskatā, pieteicējam bija pietiekami daudz laika, lai iesniegtu iesniegumu par kaitējuma atlīdzināšanu, norādot tajā Kaitējuma atlīdzināšanas likuma 19.pantā norādītās ziņas un pievienojot nepieciešamos dokumentus. Tomēr attiecībā uz visu to privātpersonu loku, kas aplūkots šā viedokļa 14.punktā, tādu secinājumu izdarīt nav iespējams, jo ir acīmredzams, ka viena diena vai pat nedēļa nav pietiekami ilgs laiks, lai izpildītu Kaitējuma atlīdzības

¹⁹ Turk A. *Judicial Review in EU Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd, 2009.; Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I.nodaļa. Vispārīgi ieteikumi. Autoru kolektīvs, Latvijas Vēstnesis, 2014., 202.lpp.

²⁰ Pirmās instances tiesas 1997. gada 22. janvāra spriedums lietā Nr. T-115/94 Opel Austria GmbH/Eiropas Savienības Padome; EST (EKT) 2005. gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr. C-376/02Stichting "Goed Wonen"/Staatssecretaris van Financiën; ģenerālvokāta Hēlhuda 2005.gada 17. martā sniegtie secinājumi lietā Nr. C-244/03 Francija/Eiropas Parlaments un Eiropas Savienības Padome, skat. īpaši 55. un 72.punktu; Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I.nodaļa. Vispārīgi ieteikumi. Autoru kolektīvs, Latvijas Vēstnesis, 2014., 202.lpp.

likuma 19.pantā norādītās prasības attiecībā uz pieteikuma saturu un pievienojamajiem dokumentiem, pieņemot, ka persona par jauno tiesisko regulējumu ir uzzinājusi tā publicēšanas dienā. Augstākā tiesa ir atzinusi, ka privātpersonām nav pienākuma sekot līdz tam, vai likumdevējs kaut kad nākotnē plāno kādas izmaiņas tiesiskajā regulējumā. Ja vien valsts nav nodrošinājusi kādu īpašu, visaptverošu informācijas kampaņu, kas pienācīgi izskaidro sabiedrībai nākotnē gaidāmā jaunā normatīvā akta ietekmi uz no iepriekšējā regulējuma izrietošajām privātpersonu tiesībām, publikācija laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" pati par sevi no tiesiskās palāvības principa ievērošanas viedokļa nevarētu būt pietiekama.²¹ Piemēram, attiecībā uz Administratīvās atbildības likumu, kas stājās spēkā 2020.gada 1.jūlijā, bija vērojamas plašas uz sabiedrības informēšanu vērstas aktivitātes, un šādā gadījumā privātpersona nevarētu atsaukties uz to, ka nezināja par jaunā tiesiskā regulējuma stāšanos spēkā.

[16] Saeima atbildes rakstā norāda turpmāk minēto. Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2017.gada 13.jūnija sēdē, izskatot likumprojektu Nr.578/Lp12 pirms trešā lasījuma, notika debates par likumprojekta (Kaitējuma atlīdzības likuma) pārejas noteikumu 2.punktu, precīzāk sakot, par to, vai termiņš, kādā iesniedzams iesniegums par kaitējuma atlīdzināšanu, būtu skaitāms no likuma spēkā stāšanās dienas vai kāda cita brīža. Krimināltiesību politikas apakškomisijas priekšsēdētājs Gunārs Kūtris norādīja: "[...] šī brīža redakcija nozīmē, ka jebkura persona, kurai kaut kad pirms pieciem gadiem bija nodarīts kaitējums, vēl gada laikā pēc jaunā likuma var iesniegt. Pēc vecā likuma sen jau bija nokavēts viss." Šā apsvēruma dēļ termiņš, kādā iesniedzams iesniegums par kaitējuma atlīdzināšanu, tika saistīts ar kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskā pamata rašanās brīdi. Turklāt tika nolemts, ka iesniegums par kaitējuma atlīdzināšanu iesniedzams nevis viena gada laikā, bet sešu mēnešu laikā [...]. Juridiskās komisijas sēdē 2017.gada 18.oktobrī likumprojekts tika atbalstīts tā apstrīdētajā redakcijā, un netika plašāk debatēts par Krimināltiesību politikas apakškomisijas priekšlikumu izteikt likumprojekta pārejas noteikumu 2.punktu apstrīdētajā redakcijā.

[17] Līdz ar to secinu, ka apstrīdētās normas pieņemšanas pašreizējā redakcijā mērķis bija nepieļaut situāciju, ka personas, kuras Zaudējumu atlīdzināšanas likuma spēkā esamības laikā bija zaudējušas tiesības prasīt atlīdzinājumu, prasa šo atlīdzinājumu Kaitējuma atlīdzināšanas likumā noteiktajā kārtībā. Satversmes 92.panta trešais teikums neparedz tiesības uz kaitējuma atlīdzinājuma prasījuma izteikšanu bez jebkāda termiņa ierobežojuma. Tas būtu pretrunā ar tiesiskās stabilitātes principu. Konkrētajā gadījumā likumdevējs likuma izstrādes procesā ir izšķīries samazināt kaitējuma prasījuma iesniegšanas termiņu. Tomēr nav pievērsis pienācīgu uzmanību, lai nodrošinātu saprātīgu un vienlīdz taisnīgu pārejas periodu to personu tiesību realizācijai, kuras tās ieguva laika periodā no 2017.gada 31.augusta līdz 2018.gada 28.februārim. Iespējams, likumdevējs šo termiņa ierobežojumu vēlējies noteikt attiecībā uz mantisko zaudējumu prasījumiem, jo saskaņā ar Zaudējumu atlīdzināšanas likumā esošo regulējumu termiņš mantiskā zaudējuma iesniegšanai bija noteikts 6 mēneši. Tādējādi, pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs bija "piemirsa", ka iepriekšējais tiesiskais regulējums morālā kaitējuma atlīdzinājuma prasījuma izteikšanai paredzēja 10 gadu termiņu. Līdz ar to varēja rasties situācija, ka daļa no apstrīdētās normas adresātiem nevarēja izmantot pārejas periodu savu tiesību realizācijai, jo tas bija pārāk īss. **Tādējādi likumdevējs nav vispusīgi apsvēris apstrīdētās normas ietekmi uz personām, kurām nemantiskā kaitējuma**

²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2018. gada 27. septembra lēmuma lietā Nr. SKA-1499/2018 8.punkts.

atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās ne agrāk kā sešus mēnešus pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienas.

[18] Samērīguma princips ir uzskatāms par vienu no svarīgākajiem demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipiem. Samērīguma princips noteic, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm.²² No minētā izriet, ka samērīguma principa izvērtēšana ir vērsta uz tādām normām, kurās ietverti tiesību ierobežojumi. Līdz ar to samērīguma pārbaudei tiek pakļauts konkrēto tiesību ierobežojums.²³

[19] Lai izvērtētu, vai likumdevēja pieņemtā tiesību norma atbilst samērīguma principam, jānoskaidro: 1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīma mērķa sasniegšanai; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, t.i., vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai likumdevēja darbība ir samērīga jeb atbilstoša, t.i., vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu. Ja, izvērtējot normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.²⁴

[20] Kaitējuma atlīdzināšanas likumprojekta Nr. 578/Lp12 anotācijā ir norādīts, ka, tā kā likumprojekta mērķis ir konkretizēt Satversmes 92.pantā paredzētās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Savukārt apstrīdētās normas mērķis, kā konstatēts iepriekš, bija nepieļaut situāciju, ka personas, kuras Zaudējumu atlīdzināšanas likuma spēkā esamības laikā bija zaudējušas tiesības prasīt atlīdzinājumu, prasa šo atlīdzinājumu Kaitējuma atlīdzināšanas likumā noteiktajā kārtībā. Tā kā apstrīdētajai normai tika piešķirts neīsts atpakaļ ejošs spēks, nosakot privātpersonām termiņu savu tiesību realizēšanai sešu mēnešu laikā no šo tiesību rašanās dienas, tad secināms, ka apstrīdētā tiesību norma nepieļauj iespēju prasīt atlīdzinājumu tām personām, kurām šīs tiesības jau bija beigušās termiņa notecējuma dēļ. Tādējādi secinu, ka apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

[21] Tiesiskās noteiktības princips uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesisko attiecību noteiktību un stabilitāti, kā arī ievērot tiesiskās paļāvības principu, lai veicinātu indivīda uzticēšanos valstij un likumam.²⁵ Līdz ar to apstrīdētās normas mērķis ir atzīstams par saprātīgu un demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamu, jo no tiesiskās noteiktības viedokļa konkrētajā situācijā nav saskatāma nepieciešamība tam, lai līdz ar jauna tiesiskā regulējuma stāšanos spēkā privātpersonām atjaunotos tiesības, kuru īstenošanai atvēlētais termiņš ir iztecējis. Tomēr jāsecina, ka apstrīdētās normas formulējums ir plašāks, nekā tas ir nepieciešams. Tas liedz pilnvērtīgi realizēt savas tiesības uz atlīdzinājumu arī tām personām, kurām nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās ne agrāk kā sešus mēnešus pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienas un turpinājās vien, piemēram, dažas dienas pēc jaunā tiesiskā regulējuma stāšanās spēkā, nenodrošinot pieņemamu laika periodu līdz galam realizēt reiz iegūtās tiesības. Manā ieskatā, likumdevēja noteikto leģitīmo mērķi varēja sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, attiecīgi precizējot apstrīdētās normas redakciju tā, lai visām privātpersonām, kurām nemantiskā

²² Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punkts.

²³ Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 11. punkts.

²⁴ Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punkts.

²⁵ Satversmes tiesas 2004. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-03-01 8. punkts.

kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats radās ne agrāk kā sešus mēnešus pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienas, būtu nodrošināts pieņemams laika periods, lai sagatavotos attiecīgā juridiskā instrumenta piemērošanai no tā publicēšanas datuma. Piemēram, paredzot, ka nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma prasījuma gadījumā termiņš nedrīkst pārsniegt sešus mēnešus no apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienas, turklāt kopējais šo tiesību realizācijas termiņš nedrīkst pārsniegt 10 gadus no tiesību rašanās dienas. Tādējādi secinu, ka apstrīdētās normas mērķi bija iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

[22] Tā kā iepriekš konstatēju, ka apstrīdētās normas mērķi bija iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, nav nepieciešams izvērtēt vai likumdevēja darbība ir samērīga, un vai labums, ko gūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu. Manā ieskatā, pretēji tiesiskās paļāvības principam, kas izriet no Satversmes 1.panta, nenodrošinot privātpersonām pieņemamu laika periodu līdz galam realizēt reiz iegūtās tiesības, kuras tām garantē Satversmes 92.panta trešais teikums, nav saskatāms nekāds labums valstij un sabiedrībai. Vienlaikus nesaskatu pamatu uzskatīt, ka tādējādi valstij tiktu uzlikts nesamērīgi liels slogs, lai nodrošinātu šo tiesību realizāciju.

[23] Līdz ar to secinu, ka apstrīdētā norma nenodrošināja visām privātpersonām pieņemamu laika periodu, lai sagatavotos jaunā juridiskā instrumenta piemērošanai un savu tiesību izmantošanai no tās publicēšanas datuma. Ir pamats secināt, ka apstrīdētā norma nav pieņemta, ievērojot tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības, un samērīguma principu, un tādējādi neatbilst Satversmes 1.pantam.

Ar cieņu

Tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu